

Vestheim, O.P. & Elden, I. (2024). Lærerliv.
I O.P. Vestheim & I. Elden (red.), *Lærerliv
i en mangfoldig norsk skole* (s. 11–16).
Fagbokforlaget.
DOI: <https://doi.org/10.55669/oa340100>

Innledningskapittel

Lærerliv

Ole Petter Vestheim og Ingrid Elden

I boken *Veien til fremtiden* utgitt i 1962 skrev August Lange et kapittel om læreren. Han peker i innledningen til kapitlet bakover i tid og refererer til at omgangsskolelæreren som ble observert på vei til grenda, ble omtalt som selve skolen av folk: «Der kjem skulin.» Poenget Lange ønsket å skrive fram den gang, var at læreren ble oppfattet nettopp som *selve* skolen. Videre gjør han at poeng av at dette langt på vei var en sannhet. Det var lærerens holdning og innsats heller enn skolehus, utstyr, planer og lærebøker som ville avgjøre hvorvidt barna fikk utbytte av skolegangen eller ei. Lange skriver: «Er læreren uskikket, vil oppdragelsen og undervisningen bli mindreverdige selv om lokalene er tipp topp og utstyret førsteklasses. En god lærer kan skape trivsel for barna, lære dem folkeskikk og gi dem kunnskaper, selv om skolehuset er fattigslig og utstyret sparsomt» (Lange, 1962, s. 710). Seksti år etter er det fortsatt stor enighet blant så vel skoleforskere som allmennheten at læreren har veldig stor betydning for om elever får den opplæringen de har krav på. Et viktig skille fra den gang og nå er at læreren i atskillig mindre grad opererer alene. Til tross for at læreren er gitt sin individuelle autorisasjon gjennom å fullføre utdanning på høyere nivå, er det i dag klare forventninger til at yrkesutøvelsen skal skje i et profesjonsfelleskap. I profesjonsfelleskapet kan andre lærere inngå, men også andre yrkesgrupper og ansatte ved skolene som har ulike ansvarsområder.

I denne antologien ønsker vi å belyse grunnskolelæreres lærerliv i en mangfoldig norsk skole. Lærere arbeider og utøver yrket sitt under ulike og skiftende vilkår. Å være ansatt på en byskole med flere hundre elever og et stort antall lærere er forskjellig fra å være ansatt på en liten skole i rurale strøk med få elever og lærere. Å være lærer på en skole som har nærhet til naturområder, gir andre muligheter enn å være lærer på en skole som befinner seg i bynære steder preget av museum, parker, industri osv. I en del av faglitteraturen som foreligger, blir skole benevnt i entall som «den norske skolen», altså som noe konstant, som gjerne er full delt og sentralisert. Fra et systemperspektiv kan dette muligens berettiges, men på et operativt nivå vil forståelse av skolen som enhetlig fort vise seg å ikke holde stand.

Med denne boken vil vi peke på at norske skoler er mangfoldige – like mangfoldige som livene til lærerne som utretter sitt yrke der. Vi ønsker å synliggjøre deler av dette mangfoldet og stimulere til refleksjon som etter vårt syn mangler i faglitteratur og lærerutdanning. I mange sammenhenger kan man høre at skole blir benevnt i entall: «den norske skolen», eller som Oslo-skolen, Stavanger-skolen eller lignende. Det kan tenkes at en slik omtale er tenkt som et svar på forventningen, og diskursen, om at alle elever i Norge skal få det samme opplæringstilbudet, uavhengig hvilken skole de søker til. Skole er derimot komplekst – den er situert i ulike omgivelser knyttet til geografi, kultur, skolestruktur, skolekultur osv.

Som nevnt ovenfor er det vår oppfatning at eksisterende faglitteratur ikke berører alle områder og forventninger som ligger i grunnskolelærerutdanningenes mandat, slik det kommer til uttrykk i rammeplanene. Det er blant annet påkrevd gjennom rammeplanene at utdanningene skal kjennetegnes av et nært samspill med profesjonsfeltet og det samfunnet skolen er en del av – et samfunn som er forgreinet i ulike lokalsamfunn. Grunnskoleutdanningen skal sette læreryrket inn i en historisk og kulturell samfunnsmessig sammenheng, bidra til kritisk refleksjon og profesjonsforståelse. Skal man lykkes med dette, må lærerutdanningene erkjenne at norsk skole, og dermed den enkelte lærer og profesjonsfelleskapet der, er mangfoldig og kontekstuellet forankret. Vi ønsker å bidra med kunnskap og nye perspektiver som kan bidra til å nyansere og imøtekomme rammeplanens intensjon og krav.

Felles for alle lærere er at de skal forvalte det brede mandatet gitt av stor-samfunnet. Mandatet er felles, men vilkårene for å omsette det til praksis er forskjellig. Skolens brede mandat er nedfelt i opplæringsloven (1998) og

kommer blant annet til uttrykk i § 1.1 formålsparagrafen: «Skolen skal møte elevene med tillit, respekt og krav og gi de utfordringer som fremmer danning og lærelyst. Alle former for diskriminering skal motarbeides.» Av formålsparagrafen er det opplagt at det hviler et stort ansvar på læreren. Ifølge Dahl med flere (2016) er lærerens vilkår preget av forventninger fra ulike aktører, uten at det nødvendigvis er samsvar mellom forventninger og tilførte ressurser. Som autorisert lærer er man gitt tillit til å forvalte mandatet som er nedfelt i opplæringsloven som et juridisk dokument og i den til enhver tid gjeldende læreplan. Mandatet læreren er gitt ansvar for å sette ut i livet, er like gyldig for en nyutdannet lærer som for en som har lang fartstid og erfaring fra skolen. Alle lærere må forholde seg til den til enhver tid gjeldende læreplan. Læreplanen kan forstås som en operasjonalisering av skolens opplæringslov. I Norge har vi opp gjennom historien hatt mange læreplaner, og i dag er det læreplanen Kunnskapsløftet (Kunnskapsdepartementet, 2017) som er den gjeldende.

Vi ønsker å belyse grunnskolelæreres erfaringer og opplevelser av å arbeide i skolen gjennom ulike faser og kontekster. Vi ønsker videre å undersøke hvordan kontekstuelle forhold preger og har preget lærerprofesjonenes perspektiver og tanker om skolens mandat og deres profesjonsutøvelse. Et annet formål med prosjektet er å utvikle og formidle forskningsbasert kunnskap om faktorer og forhold som bidrar til at grunnskolelærere står i eller velger å slutte i yrket. Med bakgrunn i kontekstuelle forhold ønsker vi i boken og gjennom prosjektene å utvide forståelsen av grunnskolelæreres mangfoldige livsverden.

Oppbygging av boken og presentasjon av delprosjektene

I dette bokprosjektet har vi gjennom ulike problemstillinger rettet søkelyset mot grunnskolelæreres lærerliv i ulike kontekstuelle rammer. Ved å sette søkelyset på lærere som arbeider i ulike skolekontekster, søker boken å utvide forståelser av og kunnskap om lærerens kontekstuelle bundne og mangfoldige lærerliv. Antologien er bygd opp rundt ni studier som danner grunnlaget for et tilsvarende antall kapitler. Det er ulike metodiske innfallsvinkler blant bidragene. Enkelte av kapitlene er empirisk fundert, mens andre er utviklet med utgangspunkt i teoretiske analyser.

I første kapittel diskuterer Kåre Hauge vilkår og tilnærminger til læreres profesjonelle utvikling. I teksten undersøkes, problematiseres og kritiseres det som blir karakterisert som tradisjonelle tilnærminger til læreres læring og utvikling, som gjerne omtales som ekstern- og toppstyrte og manualbaserte. Som et tilsvar foreslås tilnærminger til profesjonell utvikling som er sterkt knyttet til kontekstuelle og autentiske situasjoner, og der skolens lærere er en myndiggjort hovedaktør.

I andre kapittel retter Heidi Holmen søkelyset på Reform 97, seksårsreformen. Førskolelærerne med deres faglige bakgrunn og kompetanse ble ansett som en nøkkel for å lykkes med intensjonen med å skape en god overgang mellom barnehage og skole, og for at seksåringene skulle trives i skolen. Siden den gang har skolen og utdanningssystemet vært gjennom store endringer og flere reformer. I kapitlet får vi innsikt i hvordan førskolelærere som har arbeidet på barneskolens småtrinn fra reformen trådte i kraft, har erfart spenninger og utviklingen av skolen fram til i dag. Ikke minst bidrar kapitlet med kunnskap og innsikt i hvordan deres lærerliv har endret seg i takt med endrede vilkår.

I det tredje kapitlet skriver Markus Leithe-Lajord om lærere som vender tilbake til læreryrket etter at de tidlige hadde valgt det bort til fordel for annet arbeid. Gjennom narrativ analyse av lærernes fortellinger avdekkes ulike forhold som ligger til grunn for veier og yrkesvalg, og selvsagt hva som var grunnlaget for at de søkte seg tilbake til skolen igjen. Et slikt lærerliv kan vise seg å være utfall av spenninger mellom personlige og profesjonelle forhold.

I kapittel fire, som handler om nyutdannede læreres erfaringer og møter med yrkeslivet, stiller Veronica Isaksen og Ingrid Elden blant annet spørsmål ved om det er samsvar mellom kompetansemålene som vektlegges i lærerutdanningene, og den virkeligheten som møter nyutdannede lærere i skolen. I kapitlet får leseren innsikt i hvordan nyutdannede opplever lærerrollen som flerdimensjonal og kompleks i situasjoner som byr på utfordringer, men også mestring.

I det femte kapitlet skriver Ingrid Elden om forhold som er betydningsfulle for lærere som jobber i grunnskole for voksne. Gjennom intervju av lærere viser kapitlet at mye av samhandlingen mellom lærere og elever sentrerer rundt det å oppnå en delt forståelse og å skape et fellesskap. Ved bruk av dialog og en anerkjennelse av forskjellighet skapes det en motvekt til systemiske forhold som ikke nødvendigvis tar hensyn til den enkeltes språklige kompetanse og erfaringsbakgrunn.

I det sjette kapitlet retter Ole Petter Vestheim fokus mot lærere som arbeider i fådelte skoler. Fådelte skoler er utbredt i store deler av Norge, og det er et stort antall lærere som er ansatt og utøver sitt yrke ved slike skoler. Kapitlet bidrar med kunnskap om hva som opptar og hva som oppleves som særegent ved å være lærer på en fådelt skole. Et av de mest fremtredende trekkene studien avslører, er at lærerne stadig opplever å bli møtt med anklager og mistillit, og at de stadig må kjempe for anerkjennelse.

Kapitlene sju og åtte setter søkelys på samisk skole. I kapittel sju gjør Leiv Sem en komparativ analyse av læreplanene LK20 og LK20 Samisk. Mer spesifikt analyseres fagplanene i KRLE og Kunst & Handverk/Duetie i den hensikt å forstå hvordan «samiskhet» uttrykkes. Komparasjonen av de to fagplanene brukes endelig til å diskutere og granske hvilke forståelser av lærerrollen som ligger til grunn for fagplanene, og hvordan dette virker inn på det mandatet læreren er forpliktet til å omsette til praksis. På hvilke måter utfyller disse rolleforståelsene hverandre, og hva kan læres ved å kontrastere fagplanene mot hverandre? I det åttende kapitlet belyses arbeidsvilkårene til språklærere i sør- og lulesamisk grunnskole. Ole Petter Vestheim og Leiv Sem har gjennomført en intervjustudie av lærere med et spesielt og spesifikt ansvar for å ivareta sør- og lulesamisk språk, kultur og samfunnsliv. Lærerne arbeider under ulike kontekstuelle rammer, og sammen gir de innsikt i en arbeidshverdag som deler mange grunnleggende trekk med lærere generelt, men som også har klare særtrekk. Lærerne forteller om motivasjon, medgang og måloppnåelse, men også om en sårbarhet i flere situasjoner og om en arbeidshverdag preget av ressursknapphet, en spenning mellom vedtatte planer og praktisk realitet og om alenegang.

I det niende og siste kapitlet undersøker og diskuterer Eldar Taraldsen hvordan skolens lovfestede samfunnsoppdrag, slik det er uttrykt i opplæringslovens formålsparagraf, settes i spill og dels forpures av skolens kvalitetsvurderingssystem. Dette ser ut til å fange oppmerksomheten til dem som arbeider i og med skole. Som metodisk grep setter han opp en dikotomi mellom menneskeverdet som ligger til grunn for formålsparagrafen, og ensrettingen og standardiseringen som preger kvalitetsvurderingssystemet. Som en alternativ vei til å etterleve skolens brede samfunnsoppdrag i praksis støtter Taraldsen seg på teoriene til Gadamer, Levinas og Marcel.

Gjennom kapitlene i boken utforskes lærerliv i ulike skolekontekster og yrkesfaser. Gjennom dette synliggjøres skolens mangfoldighet, både i mandat og rammer.

Referanser

- Dahl, T., Aksling, B., Heggen, K., Kulbrandstad, L. I., Lauvdal, T., Qvortorp, L., Salvanes, K. G., Skagen, K., Skrøvset, S. & Thue, F. W. (2016). *Ekspertgruppa om lærerrollen. Et kunnskapsgrunnlag*. Fagbokforlaget.
- Kunnskapsdepartementet (2017). *Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen*. Fastsatt som forskrift ved kongelig resolusjon. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/verdier-og-prinsipper-for-grunnopplaringen/id2570003/>
- Lange, A. (1962). Læreren. I T. Gabrielsen (red.), *Veien til fremtiden. Grunnskolen*. Norske Oppslagsverker AS.
- Opplæringsloven (1998). *Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa* (LOV-2022-06-17-68). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61>